

**Tiesību teorijas, tiesību filozofijas un Latvijas tiesību
vēstures jomas 2023./2024. akadēmiskā gada ziemas
eksāmena teorētiskās daļas jautājumu un praktiskās daļas
uzdevuma (kāzusa) vērtēšanas vadlīnijas**

Saturs

Teorētiskās daļas jautājumi	2
1. jautājums Tiesību teorija	2
2. jautājums Tiesību filozofija.....	5
3. jautājums Latvijas tiesību vēsture	8
Praktiskās daļas uzdevums	11

Teorētiskās daļas jautājumi

1. jautājums Tiesību teorija

Tiesību tālākveidošanas metodes demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā ir nepieciešams ikviena jurista ikdienas darba elements. Likumdevēja pieņemtais tiesiskais regulējums nekad nebūs pilnīgs, tai pašā laikā tiesību sistēma pati par sevi ir pilnīga. Demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā juristam ir jāspēj, izmantojot tiesību tālākveidošanas metodes, atrast tiesību sistēmā pastāvošās tiesību normas.

1. Izskaidrojiet tiesību tālākveidošanas nepieciešamību un atšķirību no tiesību normu interpretācijas; (3 punkti)

Tiesību tālākveidošana ir tiesību normu piemērošanas procesa posms (sestais), kas nepieciešams tajos gadījumos, kad eventuālās tiesību normas meklēšanas posma rezultātā atrastā rakstītā tiesību norma (vai normas) satur likuma robu jeb nepilnību. To, ka likumdevēja radītais regulējums vienmēr ir nepilnīgs, bet tiesību sistēma ir objektīvi pilnīga, pierāda vispārējais tiesību princips: juridiskās obstrukcijas aizlieguma princips – tiesību normu piemērotājs nav tiesīgs atteikties izspriest lietu tāpēc, ka nav rakstītas tiesību normas. Varas dalīšanas principa ietvarā suverēns ir pilnvarojis likumdevēju pieņemt tiesību normas, tomēr objektīvi nav iespējams rakstiski noregulēt visu. Tāpēc tiesību normu piemērotājam, izmantojot juridiskās metodes, ir jākorrigē likumdevēja darba nepilnības.

Tiesību normu interpretācija ir tekstuāla metode, tā var tikt pielietota tikai rakstītās tiesību normas teksta robežās, proti, nepārkāpjot tiesību normas tekstā ietverto vārdu iespējamās nozīmes. Interpretācija notiek intra jeb secundum legem jeb vienkāršās subsumcijas shēmā; tiesību tālākveidošana sākas tur, kur izsmeltas paplašinātās un sašaurinātās iztulkošanas iespējas un notiek extra legem jeb vērtējošās subsumcijas shēmā.

3 punkti, ja aprakstīts, kurš tiesību normu piemērošanas procesa posms ir tiesību tālākveidošana, kāpēc šī metode ir nepieciešama, un kā tā atšķiras no tiesību normu interpretācijas.

2 punkti, ja tiesību tālākveidošanas metodes nepieciešamība aprakstīta virspusīgi (nav minēti konkrētie vispārējie tiesību principi, tiesību sistēma iepretim likumdošanas sistēmai) un sniegta atbilde par atšķirību no interpretācijas.

1 punkts, ja tiesību tālākveidošanas nepieciešamība tikai skarta un virspusīgi aprakstīta atšķirība no interpretācijas.

2. nosauciet tiesību tālākveidošanas priekšnoteikumus un raksturojiet tiesībpolitisku nepilnību jeb robu; (3 punkti)

Priekšnoteikumi: likuma nepilnība jeb robs ir likuma plānam vai teleoloģijai pretēja nepilnība. Pastāv vairāki likuma robu iedalījumi: sākotnējie un vēlākie, apzinātie un neapzinātie, atklātie

un slēptie. Atkarībā no tā, kāds ir roba veids, jāizmanto atbilstoša tiesību tālākveidošanas metode. Proti, atklātos likuma robus aizpilda ar analogijas un argumentum a fortiori metodi, slēptos – ar teleoloģiskās redukcijas metodi. Lai pielietotu tiesību tālākveidošanu, tiesību normu piemērotājam ir visupirms jākonstatē likuma robs (1), kā arī jāformulē Trešā premisa jeb tiesnešu tiesība (2) un jāizveido vērtējumu slēdzienu ķēde (3) Trešās premisas pamatošanai, lai suverēns varētu pārliecināties par tiesību normu piemērotāja atrastās tiesību normas leģitimitāti. Dabastiesiskā tiesību izpratne ir valdošā attiecīgajā tiesiskajā sistēmā (4).

Savukārt tiesībpolitisku robu: kur nav vesela tiesību insitūta tiesiskā regulējuma, tiesību normu piemērotājs nav tiesīgs aizpildīt. Tur ir nepieciešama likumdevēja izšķiršanās. Uzskatāms piemērs tam ir partnerattiecību regulējuma tiesību institūts, kur, kamēr likumdevējs nebija to noregulējis, tiesas konstatē ģimenes tiesisko attiecību pastāvēšanu starp partneriem, bet ne konkrētas formas reģistrācijas pienākumu.

3 punkti, ja apraksta visus četrus tiesību tālākveidošanas priekšnoteikumus, precīzi izanalizē likuma robus jeb nepilnības un apraksta tiesībpolitiskas nepilnības problēmu.

2 punkti, ja apraksta vismaz divus priekšnoteikumus, daļēji analizē likuma robus un virspusīgi analizē tiesībpolitiskas nepilnības problēmu.

1 punkts, ja daļēji apraksta likuma robus un virspusīgi analizē tiesībpolitiskas nepilnības problēmu.

3. izskaidrojiet tiesību tālākveidošanas paņēmienus jeb metodes, aprakstiet katras šādas metodes piemērošanu ar konkrēta piemēra palīdzību. (4 punkti)

Analoģija: piemēro, lai aizpildītu atklātos likuma robus: tiesiskais regulējums ir pārāk šaurs, pārnesot tiesiskās sekas vai nu no vienas noregulētajam faktiskajam sastāvam līdzīgas rakstītās tiesību normas – likuma analoģija, vai no vairākām rakstītām tiesību normām – tiesību analoģija. Lai piemērotu analoģiju, jākonstatē būtiska līdzība starp ar rakstīto tiesību normu aizsargātajām tiesiskajām interesēm un tām tiesiskajām interesēm, kas skartas noregulētajā gadījumā. Arguments vēl jo vairāk (argumentum a fortiori) pastiprina analoģijas pielietošanu. Tam ir divi veidi: 1) no lielākā uz mazāko: ja likums atļauj kaut ko vairāk nozīmīgu, tas vēl jo vairāk atļauj kaut ko mazāk nozīmīgu, un 2) no mazākā uz lielāko: ja likums aizliedz kaut ko mazāk nozīmīgu, tas vēl jo vairāk aizliedz kaut ko vairāk nozīmīgu. (Piem., Augstākās tiesas Senāta 2010. gada 16. februāra spriedums, lieta nr. A42466905, S–104/2010).

Ar teleoloģisko redukciju savukārt aizpilda slēptos likuma robus: tiesiskais regulējums ir pārāk plašs, uzliekot rakstītās tiesību normas tiesiskajam sastāvam ierobežojumu jeb izņēmuma noteikumu (piem., Satversmes 58. pants, kas satur slēpto likuma robu).

Analoģija ir pieļauta gan publiskajās tiesībās, uzlabojot personas stāvokli, gan privātajās tiesībās. Mūsdienu Rietumu tiesību loka valstu tiesību doktrīnā un praksē sastopama diskusija par analoģijas, kas pasliktina personas stāvokli, pieļaujamību publiskajās tiesībās, ja to pieprasa

tiesiskās vienlīdzības un taisnīguma principi, ka līdzīgas personu darbības jāregulē un jānovērtē līdzīgi.

4 punkti, ja apraksta analogijas, argumentum a fortiori un teleoloģiskās redukcijas metožu piemērošanas aspektus, uzrāda konkrēto metožu piemērošanas piemērus – piemēri var būt gan reāli prakses piemēri, gan arī konstruēti piemēri, lai parādītu metodes pielietošanas izpratni, min analogijas pieļaujamības problemātiku.

3 punkti, ja apraksta analogijas, argumentum a fortiori un teleoloģiskās redukcijas metožu piemērošanas aspektus, uzrāda konkrēto metožu piemērošanas piemērus.

2 punkti, ja apraksta analogijas, argumentum a fortiori un teleoloģiskās redukcijas metožu piemērošanas aspektus.

1 punkts, ja apraksta vismaz divu tiesību tālākveidošanas metožu piemērošanas aspektus.

2. jautājums Tiesību filozofija

H.L.A. Harts tiek uzskatīts par ietekmīgāko modernā tiesību pozitīvisma pārstāvi. Viņa pamatdarbs “The Concept of Law” (Tiesību jēdziens) piedāvā mūsdienīgu skatījumu uz tiesību sistēmu.

1. Kā H.L.A.Harts pamato savu kritiku par tā dēvēto Džona Ostina “komandu teoriju” jeb likumu kā pavēļu sistēmu? (3 punkti)

Atbilde: Harts kritizējis angļu tiesību pozitīvistu Džonu Ostinu un viņa “komandu teoriju”, kurā līdzīgi pavēlei suverēns adresātam liek veikt/ neveikt noteiktas darbības, pārkāpuma/nepaklausības gadījumā sekojot sankcijai/ sodam. Šāda, pārāk vienkāršota, izpratne par tiesību sistēmu draud pielīdzināt tiesības bruņota laupītāja draudiem izrēķināties, ja upuris nepakļausies. Harta ieskatā likumus nedrīkst identificēt tikai ar piespiešanu.

Kritikas argumenti:

1. Pats likumdevējs (suverēns) likumu radīšanā nedrīkst rīkoties patvaļīgi, jo pats ir saistīts ar noteiktu konstitucionālu kārtību. Likumam piemīt autoritāte, taču bruņota laupītāja pavēļu izpildes pamatā ir bailes no negatīvām sekām.
2. Katrā tiesību sistēmā ir tādas tiesību normas, kas nevis komandas formātā aizliedz/ atļauj kādu darbību veikšanu, bet gan regulē brīvas izvēles darbības, piemēram, attiecībā uz laulību vai līgumu slēgšanu. Harta ieskatā tiesības lielā mērā rada ietvaru personu tiesību un pienākumu īstenošanai.
3. Ne visu tiesību normu autors ir likumdevējs: pastāv arī paražu tiesības un konstitucionālās normas, kas ir pašas tautas radītas.

3 punkti par atbildi, kurā sniegts “komandu teorijas” skaidrojums, proti: tiesības ir pavēles, kuru nepakļaušanās gadījumā draud sankcija; tiek minēts, ka šāda tiesību definīcija ir pārāk šaura, neatbilstoša, atgādinot bruņota laupītāja darbības principus. Tiek minēti visi trīs kritikas argumenti: 1.likumdevēja autoritāte un rīcības tiesiskums; 2. Ne visi likumi satur “aizliegts/atļauts”. Sabiedrību regulē virkne likumu, kurus persona piemēro pēc brīvas izvēles. 3. Likumdevējs nav vienīgais likumu “autors”.

2 punkti par atbildi, kurā daļēji, bet bez kļūdām raksturots iepriekšminētais. Atbildē sniegti divi kritikas argumenti.

1 punkts par atbildi, no kuras var noprast, ka pretendents ir izpratne par “komandu teorijas” būtību un tās trūkumiem.

2. kādi divu veidu noteikumi Harta ieskatā veido tiesību sistēmu? Raksturojot to funkcijas un pielietojumu, sniegt to iedalījuma aprakstu (ja attiecināms) (4 punkti)

Atbilde: Harta ieskatā tiesības veido divu veidu noteikumu loģiska sistēma - "primārie" un "sekundārie" noteikumi (primary rules/ secondary rules).

Primārie noteikumi nosaka personu rīcību (ko drīkst/ ko nedrīkst darīt). Primārie noteikumi paredz pienākumus, neskatoties uz normu adresātu viedokli vai gribu. Tie ir saistīti ar sankciju, kam kā motīvam ir jāattur no nevēlamas darbības. Galvenais primāro noteikumu mērķis ir uzturēt sabiedrībā sociālo kārtību. Ja mūsdienu tiesību sistēma sastāvētu tikai no primārajiem

noteikumiem (līdzīgi kā primitīvās, mazās sabiedrībās), tā ciestu no tādiem trūkumiem kā nenoteiktība, statiskums, neefektivitāte. Lai šos trūkumus novērstu, ir nepieciešami sekundārie noteikumi.

Sekundārie noteikumi novērš primāro noteikumu nepilnības un piešķir pilnvaras. Tikai ar sekundāro noteikumu palīdzību var piemērot primāros noteikumus. Tie ietver gan valsts varas, gan privātpersonu rīcību. Valsts varas rīcības ietvarā sekundārie noteikumi regulē likumdošanas, tiesu varas, izpildvaras darbības. Privātajā jomā sekundārie noteikumi neliek adresātam rīkoties konkrētā veidā, bet gan dod iespēju pašām personām radīt tiesiskās attiecības un savstarpējus pienākumus. Ikvienai sarežģītai sabiedrībai ir nepieciešami sekundārie noteikumi.

Harts sekundāros noteikumus iedala trīs grupās (atzīšanas, izmaiņu un tiesvedības).

Atzīšanas noteikumi (rule of recognition) – šie sekundārie noteikumi novērš primāro noteikumu nenoteiktības problēmu. Tie nosaka, kā jāpieņem tiesību normas, lai tās kļūtu par tiesību sistēmas sastāvdaļu. Tie ietver gan konstitūciju, gan likumu normas, kas veido hierarhiju, formējot kritērijus citu sistēmas noteikumu spēkā esamībai. Galveno atzīšanas noteikumu Harts dēvē par “galīgo noteikumu” (ultimate rule), kas atšķirībā no Kelzena hipotētiskās “pamatnormas” (Grundnorm) ir faktiskā un ir tiesību norma. Atzīšanas norma ir tiesību normas piemērotāja empīriskā attieksme pret to, vai šī norma ir spēkā esoša.

Izmaiņu/grozīšanas noteikumi (rules of change) - šie sekundārie noteikumi novērš primāro noteikumu statiskuma problēmu. Tie paredz personas vai institūcijas, kuras apveltītas ar pilnvarām grozīt, ieviest tiesību sistēmā jaunas normas un atcelt vecās.

Tiesvedības noteikumi (rules of adjudication) - šie sekundārie noteikumi novērš primāro noteikumu neefektivitātes problēmu. Ar šiem noteikumiem noteiktām institūcijām (piemēram, tiesām) tiek piešķirtas pilnvaras autoritatīvi noteikt, vai ir pārkāpti kādi no primārajiem noteikumiem.

4 punkti par atbildi, kas pilnvērtīgi raksturo iepriekšminēto, akcentē primāro un sekundāro noteikumu savstarpējo mijiedarbību mūsdienu tiesību sistēmās. Tiek pilnvērtīgi raksturotas trīs sekundāro noteikumu grupas.

3 punkti par atbildi, kas daļēji, bet bez kļūdām raksturo primāro un sekundāro noteikumu būtību un atšķirības. Atbildē minēti un raksturoti divi sekundāro noteikumu veidi.

2 punkti par atbildi, kurā sniegts primāro un sekundāro noteikumu raksturojums. No atbildes var secināt, ka sekundārie noteikumi nav vienveidīgi, bet pilda dažādas funkcijas (minēts un raksturots viens sekundāro noteikumu veids).

1 punkts par fragmentāru atbildi, no kuras var noprast, ka Harta ieskatā tiesības veido divu veidu noteikumu loģiska sistēma - "primārie" un "sekundārie" noteikumi.

3. Latvijas Republikas Satversmes 82. un 86. pantā noteikts, ka karatiesas darbojas uz sevišķa likuma pamata un spriež tiesu kara un izņēmuma stāvokļa gadījumā. Vairākus gadus Satversme bija vienīgais karatiesu regulējuma avots. 2005. gadā Saeima pieņēma Satversmē paredzēto sevišķo likumu – Karatiesu likumu. Kā H.Harta tiesību sistēmas iedalījums primārajos un sekundārajos noteikumos attiecināms uz minēto situāciju? (3 punkti)

Atbilde: Konkrētās Satversmes normas, kas paredz, ka noteiktās situācijās Latvijā tiesu spriež karatiesas, neatbilst primāro noteikumu raksturojumam (primārie noteikumi ir uzvedības noteikumi, kas paredz pienākumu izpildi/ sankciju). Tomēr uz šīm konkrētajām Satversmes normām var attiecināt trūkumus, kas piemīt primārajiem noteikumiem: šīs normas ir praksē neieviešamas (neefektīvas), statiskas un nenoteiktas. Bez konkrēta karatiesu regulējuma (atsevišķa likuma, kurā regulēta tiesas darbība, pilnvaras, procesuālās darbības) nav iespējams pilnvērtīgi piemērot Satversmes normas. Tā kā daudzus gadus Latvijā nebija pieņemts Karatiesu likums, bija konstatējams, ka sistēmas regulējums ir nepilnīgs, jo nepastāv nepieciešamais sekundārais noteikums (tiesvedības noteikums).

Visatbilstošāk H.Harta iedalījumam Satversmes normas var attiecināt uz atzīšanas noteikumiem (rules of recognition) un tiesvedības noteikumiem (rules of adjudication), vispārēji paredzot karatiesu pastāvēšanu.

Karatiesu likums, konkrētāk regulējot tiesvedības procesus kara un izņēmuma stāvokļa gadījumā, H.Harta izpratnē ietilpst sekundāro noteikumu kategorijā. Saturiski Karatiesu likumā ietverti gan izmaiņu noteikumi (nosakot, kā tiek izveidotas karatiesas), gan tiesvedības noteikumi (nosakot, kā darbojas tiesas, kā arī lietu piekritību).

3 punkti par atbildi, kurā sniegta analīze par Satversmes normu un Karatiesu likuma būtību un atbilstību H.Harta iedalījumam primārajos un sekundārajos noteikumos. Pretendents akcentē to, ka Satversmes normas nav praksē piemērojamas bez atsevišķa Karatiesu likuma regulējuma. Netiek jaukti tādi jēdzieni kā “primārie un sekundārie tiesību avoti” (tiesību avoti), “primārie tiesību akti un sekundārie tiesību akti” (tiesību akti) un H. Harta iedalījums “primārie un sekundārie noteikumi” (tiesību sistēmas uzbūve).

2 punkti par atbildi, kurā Karatiesu likums tiek attiecināts uz H.Harta sekundāro noteikumu grupu. Netiek jaukti tādi jēdzieni kā “primārie un sekundārie tiesību avoti” (tiesību avoti), “primārie tiesību akti un sekundārie tiesību akti” (tiesību akti) un H. Harta iedalījums “primārie un sekundārie noteikumi” (tiesību sistēmas uzbūve).

1 punkts par atbildi, no kuras var noprast, ka pretendents ir vispārēja izpratne par H.Harta primāro un sekundāro noteikumu atšķirībām.

3. jautājums Latvijas tiesību vēsture

2023. gadā apritēja 25 gadi kopš Satversmes 8. nodaļas "Cilvēka pamattiesības" pieņemšanas. Tas bija nozīmīgs notikums Latvijas tiesiskajā sistēmā, jo toreiz Satversme tika papildināta ar izvērstu cilvēka pamattiesību katalogu. Tas novērsa būtisku Satversmes regulējuma nepilnību un sekmēja demokrātiskas tiesiskas valsts nostiprināšanos Latvijā.

1. Norādiet kopumā vismaz 3 konstitucionālas nozīmes normatīvos tiesību aktus Latvijas tiesiskajā sistēmā no Latvijas Republikas proklamēšanas līdz Satversmes 8. nodaļas pieņemšanai, kuros bija ietvertas cilvēka pamattiesības un to konstitucionālās garantijas, kā arī īsi raksturojiet tajos ietvertās pamattiesības! (3 punkti)

1 punkts – par vismaz 1 normatīvā tiesību akta norādi un attiecīgo tajā ietverto pamattiesību norādi, atspoguļojot vispārējās zināšanas jautājumā

2 punkti - par vismaz 2 normatīvo tiesību aktu norādi un attiecīgo tajos ietverto pamattiesību raksturojumu

3 punkti – par vairāk nekā 2 normatīvo tiesību aktu norādi un attiecīgo tajos ietverto pamattiesību raksturojumu

- 1918.gada 17.novembra Latvijas Tautas padomes politiskā platforma – ietvertas pilsoniskās brīvības un cittautiešu tiesību garantijas (platformas IV un V sadaļa)
- 1920.gada 1.jūnija Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi – ietvertas pilsonisko brīvību garantijas (9.pants)
- 1990.gada 4.maija deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" – 8.punktā garantētas sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības
- 1991.gada 10.decembra konstitucionālais likums "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi" – izvērsti cilvēktiesību katalogs, aptverot pilsoniskās un politiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras, kā arī solidaritātes tiesības
- 1990.gada 4.maija deklarācija "Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos" – Latvija vienpusēji uzņemas starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos paredzētās saistības

2. kādu iemeslu dēļ Satversmē tikai 1998. gadā tika ietverts izvērsti pamattiesību katalogs? Kādā veidā cilvēktiesību pamattiesību kataloga trūkums Satversmē Latvijas tiesiskajā sistēmā tika kompensēts pirms Satversmes 8.nodaļas? (3 punkti)

1 punkts – par vispārīgu atbildi uz jautājumu par Satversmes 8.nodaļas nepieciešamību, parādot izpratni par attiecīgo Satversmes grozījumu iemesliem.

2 punkti – par detalizētām zināšanām, raksturojot Satversmes 8.nodaļas iekļaušanu Satversmē un šādu grozījumu iemeslus

3 punkti – par zināšanu un izpratnes demonstrēšanu atbildē, kā raksturojot Satversmes 8.nodaļas iekļaušanu Satversmē un šo grozījumu iemeslus, tā arī izskaidrojot cilvēka pamattiesību kataloga trūkuma kompensēšanu līdz Satversmes 8.nodaļai. Ja nav raksturota Satversmes 8.nodaļas ietveršana Satversmē, bet parādīta izpratne par tās trūkumu kompensāciju – piešķirams 1 punkts.

Satversmei bija paredzēta II daļa “Pamatnoteikumi par pilsoņu tiesībām un pienākumiem” (trešajā lasījumā to pārveidoja par 8.nodaļu). Galīgajā balsojumā trešajā lasījumā tās pieņemšanai pietrūka balsu, un Satversme stājās spēkā bez pamattiesību kataloga.

Satversmes II daļā īpaši strīdīgi jautājumi bija par baznīcas lomu valstī, Latgales statusu, strādnieku ekonomiskajām tiesībām un streiku kā politiskās cīņas līdzekli. Sociāldemokrāti un labējās partijas (īpaši Latgales deputāti) nespēja atrast kompromisu.

Bija priekšlikumi pēc tam papildināt Satversmi ar pamattiesību katalogu (piemēram, priekšlikumi Satversmes grozījumu otrajam lasījumam 1934.gadā), bet tas izdevās tikai 1998.gadā.

Satversmes papildināšanu traucēja kvalificēta vairākuma prasība Satversmes grozīšanai un piesardzība tās atvēršanai tik lielai revīzijai. Tāpat starpkaru periodā pamattiesībām netika piešķirts tik liels nozīmīgums, uzskatot par iespējamu tās garantēt un nodrošināt ar parastiem likumiem.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas tika apzināts šis Satversmes trūkums. To mēģināja kompensēt vairākos veidos.

Pirmkārt, Satversmes 1.panta interpretācija (Egila Levita priekšlikums), no tā atvasinot tiesiskas valsts principu un attiecīgi visas pamattiesību kataloga normas. Tādā veidā pamattiesību katalogs tika ielasīts Satversmes 1.pantā un tam tika piešķirts konstitucionāls rangs.

Otrkārt, tieši piemērojot ANO un Eiropas Padomes starptautiskos cilvēktiesību dokumentus, īpaši Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvenciju. Tādā veidā pamattiesību aizsardzību nodrošināja ar starptautisko tiesību normu palīdzību.

Treškārt, spēkā bija 1991.gada 10.decembra konstitucionālais likums “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”, kā arī 1990.gada 4.maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 8.punkts. Šīs normas bija tieši piemērojamas un paredzēja pamattiesību aizsardzību.

3. kādi dokumenti (nacionālie un starptautiskie tiesību akti vai to projekti) tika izmantoti kā paraugs Satversmes 8.nodaļas izstrādē un ietekmēja tās tapšanu? Kādā veidā Satversmes 8.nodaļas normu piemērošanu un iztulkošanu ietekmējusi Latvijas pievienošanās starptautiskajiem un Eiropas Savienības cilvēktiesību dokumentiem? (4 punkti)

Par komponenti kopumā piešķirami 4 punkti, kas sadalāmi šādi:

2 punkti piešķirami par dokumentiem, kas izmantoti Satversmes 8.nodaļas izstrādē

(šo 2 punktu ietvaros: **1 punkts** – par nepilnīgu atbildi, kas kopumā demonstrē vispārēju izpratni par dokumentiem, kas izmantoti Satversmes 8.nodaļas izstrādē,

2 punkti – par precīzi identificētiem konkrētiem starptautiskajiem un nacionālajiem dokumentiem).

1 punkts piešķirams par starptautisko dokumentu ietekmi uz Satversmes 8.nodaļas iztulkošanu un piemērošanu (ja raksturots Satversmes tiesas attīstītais Satversmes labvēlības (atvērtības) princips starptautiskajām cilvēktiesībām un parādīta izpratne par to).

1 punkts piešķirams par Eiropas Savienības ietekmi uz Satversmes 8.nodaļas piemērošanu un iztulkošanu (ja vispārīgi raksturota Satversmes atvērtība (labvēlība) Eiropas Savienības tiesībām un parādīta izpratne par to).

Ja iepriekš zaudēts kāds punkts, var tikt piešķirts papildus 1 punkts, ja, atbildot par starptautisko un Eiropas Savienības ietekmi, parādīta detalizēta un dziļa attiecīgo jautājumu izpratne (nenoslēgts pamattiesību katalogs, ECT sniegtās interpretācijas ņemšana vērā un zemākā pamattiesību aizsardzības standarta noteikšana, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas nozīme un EST judikatūras ietekme).

Satversmes 8.nodaļas tapšanā izmantots Satversmes II daļas projekts, kas netika pieņemts 1922.gadā, un 1991.gada 10.decembra konstitucionālais likums "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi". No starptautiskajiem dokumentiem ietekme bijusi Vispārējai cilvēktiesību deklarācijai, Starptautiskajam paktam par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, Starptautiskajam paktam par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām un īpaši – Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai. Tāpat izmantotas un skatītas citu valstu konstitūcijas (īpaša ietekme Vācijas Pamatlikumam un 90-to gadu sākumā pieņemtajām reģiona konstitūcijām).

Satversmes tiesa formulējusi Satversmes atvērtību starptautiskajām tiesībām (labvēlību starptautisko tiesību priekšā) kā Satversmes iztulkošanas paņēmieni – iztulkojot Satversmi, jānodrošina harmonija ar Latvijas starptautiskajām saistībām un cilvēktiesību jomā Satversme nevar tikt iztulkota tā, ka tā paredzētu mazāku cilvēktiesību aizsardzības līmeni kā starptautiskās saistības (Satversmes tiesas spriedums 2004-18-0106)

Piemērojot starptautisko tiesību normas cilvēktiesību jomā, Satversmes tiesa ņem vērā ne vien attiecīgās tiesību normas, bet arī to piemērošanas praksi. Īpaši būtiski tas attiecas uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvenciju – tās piemērošanā tiek izmantota Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse ir nozīmīgs tiesību avots pamattiesību normu satura noteikšanā.

Satversmes 89.pants paredz atvērtu pamattiesību katalogu – tas nav nacionāli noslēgts. Ja Latvijas starptautiskajās saistībās pastāv kāda pamattiesība, kas nav ietverta Satversmes tekstā, konstitucionāls rangs un aizsardzība tai tiek piešķirta caur Satversmes 89.pantu.

Dalība Eiropas Savienība nozīmē Eiropas Pamattiesību hartas un tās interpretācijas ietekmi uz Satversmes iztulkošanu un piemērošanu. Arīdzan to, ka cilvēka tiesību aizsardzība ir viena no Eiropas Savienības pamatvērtībām atbilstoši dibināšanas līgumiem. Eiropas Savienības Tiesas sniegtā Pamattiesību hartas interpretācija ir nozīmīgs tiesību avots pamattiesību normu satura noteikšanā.

Praktiskās daļas uzdevums

Pasaules notikumu iespaidā 2023. gada nogalē Latvijas sabiedrībā pieauga radikāli politisks noskaņojums. Sabiedrība nebija mierā ar banku turpat miljardu lielo peļņu. Veidojās sabiedriska kustība par banku peļņas reformu. Tās neformālais vadītājs bija kreisi noskaņotais J. Jansons. Kustība pauda uzskatu, ka 20. gs. 20.-to gadu Agrārā reforma ir labs paraugs tam, kā pārdalīt sabiedrībā baņķieru uzkrāto peļņu, lai no Eiropas Centrālās bankas noteiktās procentu likmes pieauguma iegūtu visa sabiedrība. Kādu dienu J. Jansons apmeklēja Latvijas Nacionālo vēstures muzeju, lai iepazītos ar detalizētāku informāciju par Agrāro reformu. Pēc iepazīšanās ar muzejā izvietotajiem priekšmetiem un informāciju viņš bija vīlies. Viņa ieskatā muzejam bija jāatklāj patiesā Agrārās reformas aina un rezultāti. Viņš pieprasīja muzejam mainīt ekspozīciju un nodrošināt patiesu informāciju. Muzejs diskusijas ar J. Jansonu neturpināja.

J. Jansons cēla prasību Rīgas pilsētas tiesā, prasot noteikt Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam pienākumu nodrošināt patiesu informāciju par Agrāro reformu un tās rezultātiem Latvijā un atlīdzināt izdevumus par apbēdinošo muzeja apmeklējumu (izdevumi par biļeti, gida izmaksas un morālais kaitējums). Rīgas pilsētas tiesa, izskatot prasību, nolēma iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā, jo uzskatīja, ka Muzeju likuma 10. panta otrajā daļā ir nepilnība – likums neparedz muzeja pienākumu nodrošināt patiesas informācijas sniegšanu par vēsturiskiem notikumiem. Tas savukārt ir pretēji demokrātiskas valsts principam un tam, ka muzeja krājumu kā visas tautas īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.1 panta pirmās daļas 1. punktu un otro daļu, Civilprocesa likuma 217., 229. un 230. pantu, Rīgas pilsētas tiesa nolēma iesniegt pieteikumu Latvijas Republikas Satversmes tiesai par Muzeju likuma 10. panta otrās daļas, ciktāl tā neparedz muzeja pienākumu nodrošināt patiesas informācijas sniegšanu par vēsturiskiem notikumiem, atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta otrajam teikumam. Vienlaikus Rīgas pilsētas tiesa nolēma apturēt tiesvedību civillietā J. Jansona prasībā pret Latvijas Nacionālo vēstures muzeju līdz Satversmes tiesas nolēmuma spēkā stāšanās brīdim.

Rīgas pilsētas tiesa lēma, ka lēmums daļā par pieteikuma iesniegšanu Latvijas Republikas Satversmes tiesā nav pārsūdzams, bet lēmumu daļā par tiesvedības apturēšanu var pārsūdzēt Rīgas apgabaltiesai desmit dienu laikā, iesniedzot blakus sūdzību Rīgas pilsētas tiesā. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs par tiesas lēmumu daļā par tiesvedības apturēšanu iesniedza blakus sūdzību.

Jautājumi:

1. Vai Rīgas pilsētas tiesa pamatoti nolēma, ka tās lēmums par pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesai nav pārsūdzams? Atbildi pamatojiet ar juridiskiem argumentiem!

a) Norādiet juridiskās metodes, kuras izmantojamas, lai noteiktu, vai tiesas lēmums bijis pareizs! Kurai juridiskajai metodei ir izšķiroša nozīme lietas atrisināšanā? **(1 punkts)**

b) Kā Rīgas pilsētas tiesai būtu jārīkojas, ja Vācijas tiesību zinātnieka grāmatā par Vācijas konstitucionālās tiesvedības procesa tiesībām būtu norādīts, ka tiesas lēmums par pieteikuma iesniegšanu Vācijas Federālajā konstitucionālajā tiesā ir pārsūdzams augstākā tiesu instancē, turpretim Latvijas juristi domātā žurnāla "Latvijas Jurists" publikācijā norādīts, ka tiesas lēmums šādā situācijā nav pārsūdzams? **(1 punkts)**

Civilprocesa likums

441. pants. Pirmās instances tiesas un apelācijas instances tiesas lēmumu pārsūdzēšanas vai protestēšanas pamats

(1) Pirmās instances tiesas un apelācijas instances tiesas lēmumus var pārsūdzēt atsevišķi no tiesas sprieduma lietas daļībnieki, iesniedzot blakus sūdzību, kā arī prokurors, iesniedzot blakus protestu:

- 1) šajā likumā noteiktajos gadījumos;
- 2) ja tiesas lēmums kavē lietas virzību.

Satversmes tiesas likums

19.¹ pants. Tiesas pieteikums un zemesgrāmatu nodaļas tiesneša pieteikums

(1) Pieteikums iesniedzams, ja:

- 1) tiesa, izskatot civillietu vai krimināllietu pirmajā instancē, apelācijas vai kasācijas kārtībā, uzskata, ka norma, kas būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam);
- 2) tiesa, izskatot administratīvo lietu pirmajā instancē, apelācijas vai kasācijas kārtībā, uzskata, ka norma, ko iestāde ir piemērojusi vai kas administratīvajā tiesas procesā būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst Satversmei vai starptautisko tiesību normai (aktam);
- 3) zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis, veicot nekustamā īpašuma ierakstīšanu vai ar to saistīto tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā, uzskata, ka norma, kas būtu jāpiemēro, neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam).

(2) Pieteikums formulējams motivēta lēmuma veidā. Lēmumu pieņem un paraksta tiesa, kas izskata attiecīgo civillietu, krimināllietu vai administratīvo lietu, vai zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis, kas veic nekustamā īpašuma ierakstīšanu vai ar to saistīto tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā.

Lai atbildētu uz 1. jautājumu, vispirms studentam jāatrisina kāzuss ar juridiskām metodēm, sniedzot juridiskus argumentus saviem secinājumiem. Tiem jābūt secīgiem un loģiskiem, izrietošiem (iegūtiem) no likuma teksta, likuma sistēmas un jēgas (mērķa), kā arī tie var būt pastiprināti ar vispārējiem praktiskās spriešanas un loģikas argumentiem.

Tiesas lēmums nav pārsūdzams, jo no Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 1. punkta teksta izriet, ka pieteikuma iesniegšanas lēmuma pamatā ir tiesas uzskats par normas, kas būtu jāpiemēro konkrētā civillietā, neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normai. Tiesas uzskats ir vienreizējs, neatkārtojams juridisks viedoklis, kas piemīt tikai un vienīgi tieši šai tiesai.

Ja lēmums būtu pārsūdzams augstākā tiesu instancē, augstāka tiesu instance varētu vienīgi pārbaudīt, vai lēmumā ir pausts tiesas uzskats. Ja augstāka tiesu instance varētu pārbaudīt, vai tiesas uzskats ir pamatots pēc satura, tad augstāka tiesu instance būtībā iestātos Satversmes tiesas vietā vai arī aizstātu zemākas tiesu instances uzskatu ar savu. Tomēr Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta otrās daļas 2. teikums noteic, ka lēmumu pieņem tā tiesa, kas izskata attiecīgo civillietu – tātad Rīgas pilsētas tiesa.

Students var arī argumentēt, ka no Civilprocesa likuma 441. panta pirmās daļas izriet, ka tiesas lēmumu var pārsūdzēt tikai divos gadījumos – kad tas tieši paredzēts likumā vai kad lēmums kavē lietas virzību. Tieši likumā tas nav paredzēts. Vai lēmums kavē lietas virzību? Tad studentam būtu jāanalizē, ko nozīmē jēdziens "kavē lietas virzību". Tas nav sadzīvisks jēdziens, bet juridisks, tādēļ jāpiepilda ar saturu. Te būtu jāvērtē, kādu saturu un ar kādiem argumentiem students piepilda.

Šajā jautājumā studentam jāspēj interpretēt Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 1. punkts un otrās daļas 2. teikums kopsakarā (sistēmiski) un pēc jēgas. Argumentāciju var vērtēt ar papildu punktu, ja students apsvērumos norāda arī vispārējās praktiskās spriešanas argumentus, apsver tādu vai citādu risinājumu loģiku un jēgpilnību.

Tādējādi atbilde uz "1.a" jautājumu būtu, ka students pieminētu/uzskaitītu šādas izmantotās juridiskās metodes:

- Faktiskā sastāva konstruēšana (darbs ar faktiskajiem apstākļiem; būtisko lietas apstākļu noskaidrošana);
- Tiesiskā sastāva konstruēšana (tiesību normas atrašana; tiesību avotu daudzējādības princips);
- Tiesību normas iztulkošana;
- Juridiskais siloģisms (subsumcija);
- Tiesisko seku noteikšana (konkretizācija);
- Juridiskā argumentācija (lēmuma pamatojums).

Izšķirošā metode – tiesību normas interpretācija jeb argumenti, kas iegūti ar sistēmisku un teleoloģisku t.n. interpretāciju.

Savukārt atbilde uz "1.b" jautājumu būtu, ka publikācijās ietvertajām atziņām ir tiesību palīgavota raksturs, tiesa tās var izmantot savā argumentācijā, lai pastiprinātu savus secinājumus, kas balstīti uz tiesību pamatavotiem. Tiesa var izvēlēties gan vienu, gan otru avotu, lai pastiprinātu savu argumentāciju, tomēr jāievēro, ka citu valstu juridiskā doktrīna vairumā gadījumu attiecas un ņem vērā nacionālos likumus.

2. Vai Rīgas pilsētas tiesa pareizi norāda, ka tiesas lēmums par tiesvedības apturēšanu ir pārsūdzams?

a) Norādiet juridiskās metodes, kuras izmantojamas, lai noteiktu, vai tiesas lēmums bijis pareizs! Kurai juridiskajai metodei ir izšķiroša nozīme lietas atrisināšanā? **(1 punkts)**

b) Uz kādas subsumcijas shēmas balstās šis tiesību normas piemērošanas process? **(1 punkts)**

c) Kāda tiesību izpratne atklājas šajā tiesas lēmumā? **(1 punkts)**

Civilprocesa likums

217. pants. Lēmums par tiesvedības apturēšanu

(1) Par tiesvedības apturēšanu tiesa pieņem motivētu lēmumu, kuru noformē atsevišķa procesuālā dokumenta veidā.

(2) Lēmumā norādāmi apstākļi, līdz kuru iestāšanās vai izbeigšanās brīdim tiesvedība apturēta, vai termiņš, uz kādu tiesvedība apturēta.

(3) Par tiesas lēmumu apturēt tiesvedību var iesniegt blakus sūdzību.

Civilprocesa likuma 214. panta 4. punkts un 216. panta 4. punkts noteic, ka tiesa aptur tiesvedību, ja tā pieņem lēmumu par pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesai līdz likumīgā spēkā stājas Satversmes tiesas nolēmums. Tātad ar pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesā tiesai tiesvedība attiecīgajā lietā ir jāaptur līdz brīdim, kad stājas spēkā attiecīgais Satversmes tiesas nolēmums.

Civilprocesa likuma 217. panta trešā daļa noteic, ka par tiesas lēmumu apturēt tiesvedību var iesniegt blakus sūdzību. Lai arī Civilprocesa likuma 217. panta trešās daļas teksts formāli aptver arī izskatāmo gadījumu, tomēr norma šādā situācijā nav piemērojama, jo tas nonāk pretrunā ar 1. punkta risinājumu, ka tiesas lēmums nav pārsūdzams.

Tiesvedības apturēšana pamata lietā ir tiesas lēmuma, ar kuru tā vēršas Satversmes tiesā, loģiska nepieciešamība jeb sekas. Tādas sekas nav atsevišķi pārsūdzamas.

Atbildot uz "2.a" jautājumu studentam jāparāda, ka tas spēj atkāpties no gramatiska teksta piemērošanas par labu normas teleoloģiskam rezultātam, novēršot neloģisku nejēdzību, ja sekotu tikai tekstam. Jāparāda teleoloģiskās redukcijas metodes izmantošanas iespēja un kā to darītu, kā argumentētu. Tātad teleoloģiskajai redukcijai ir izšķiroša nozīme lietas atrisināšanā.

Vienlaikus, atbildot uz "2.a" jautājumu, students var pieminēt/uzskaitīt arī šādas izmantotās juridiskās metodes:

- Faktiskā sastāva konstruēšana (darbs ar faktiskajiem apstākļiem; būtisko lietas apstākļu noskaidrošana);
- Tiesiskā sastāva konstruēšana (tiesību normas atrašana; tiesību avotu daudzējādības princips);
- Tiesību normas interpretācija;
- Tiesību tālākveidošana – teleoloģiska redukcija;
- Juridiskais siloģisms (subsumcija);
- Tiesisko seku noteikšana (konkretizācija);
- Juridiskā argumentācija (lēmuma pamatojums).

Atbildot uz "2.b" jautājumu studentam, ja viņš vērtē tiesas veikto tiesību normu piemērošanas procesu, jānorāda, ka izmantojama individuālsubsumcija (vienkāršā subsumcija). Tās shēma sastāv no lielās premisas, mazās premisas un slēdziena. Savukārt, ja students atbild, balstoties uz teleoloģiskās redukcijas metodes piemērošanu, tad atbilde ir vērtējošā subsumpcija.

Atbildot uz "2.c" jautājumu studentam sekmīgai atbildei jānorāda, ka tiesas lēmumā atklājas tiesību pozitīvisms, stingra pieturēšanās pie rakstītā teksta.

3. Vai muzejam ir pienākums nodrošināt patiesas informācijas sniegšanu par vēsturiskiem notikumiem, lai gan Muzeju likumā (10. pantā) šāds pienākums nav norādīts? (1 punkts)

Sekmīgai atbildei var būt vairākas šķautnes. Pirmkārt, patiesums kā tiesiskās iekārtas ētiska vērtība, kas atklājas dažādās rakstītās tiesību normās – Civillikuma 1. pantā, godprātības pienākumā, atbildībā par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu utt. Tātad – arī juridiska mēraukla. Neesība likuma tekstā nenozīmē tās nepastāvēšanu. Tiesības un tiesībās ietvertās vērtības pastāv pāri likuma tekstam.

Atbilst vārda, uzskatu brīvībai un zinātniskās jaunrades brīvībai.

4. Vai agrārās reformas laikā Latvijas tiesiskajā sistēmā bija saistošas pamattiesības, piemēram tiesības uz īpašumu, kaut arī Latvijas Republikas Satversmes tekstā pamattiesības nebija ietvertas? Pamatojiet savu viedokli! (1 punkts)

Pamattiesības bija spēkā esošas un saistošas, jo pamattiesības eksistēja nerakstītu tiesību principu līmenī un atvasināmas no demokrātiskas valsts principa (Satversmes 1. pants).

18.11.1918. proklamēšanas akts paredzēja, ka Latvija ir demokrātiska valsts. Tāda valsts, kura garantē arī cilvēka pamattiesības (Ulmaņa runa proklamēšanas aktā). Lai arī pagaidu satversmēs tiešā tekstā īpašuma tiesības nav minētas, to garantēšana un aizsardzība uzskatāma par vienu no attiecīgās valsts pamatprincipiem. Ar to proklamētā Latvijas Republika atšķīrās no lielnieciskās Stučkas iekārtas, kas noliedza privātīpašumu un privātpersonas tiesības uz to.

5. Norādiet, kādu mērķu sasniegšanai tika veikta agrārā reforma starpkaru laikā? (1 punkts)

Sekmīgai atbildei sagaidāms, ka students norādīs, ka:

- 1) tika atjaunots vēsturiskais taisnīgums, atdodot latviešu tautai tās zemi, kas tika atņemta vācu, poļu, zviedru un krievu koloniālās varas laikā,
- 2) tika īstenots sensenais latvieša sapnis "par savu kaktiņu, par savu stūrīti zemes",
- 3) tika novērsti latviešu ģermanizācijas draudi, jo baltvācu muižniecībai tika atņemts finanšu avots, lai īstenotu šādu projektu,
- 4) tika novērsta bezzemnieku un sīkzemnieku piespiešanās komunistiem, kas varētu apdraudēt Latvijas valsts pastāvēšanu.

Sekmīgai atbildei būtu pietiekami vismaz divu šādu mērķu norādīšana.

6. Uz Agrārās reformas likuma pamata tika nacionalizētas baznīcu un faktiski visu lielgruntnieku (muižnieku) zemes bez kompensācijas (bez atlīdzības). Kā agrārās reformas ietvaros veikto īpašumu nacionalizācijas tiesiskumu ietekmētu, ja tai piemērotu G. Radbruha 1946. gadā secināto "formulu"? (1 punkts)

Studentam būtu jāzina Gustava Radbruha t.s. "formulas" saturs un attiecināmība pamatā uz tādām tiesībām, kuras tika formulētas patvaļīgi, acīmredzami netaisnīgas un to piemērošana faktiski noveda pie noziegumiem pret cilvēci vai to attaisnošanas. Tādējādi sekmīgai atbildei būtu jānorāda, ka agrārās reformas ietvaros veiktās īpašumu nacionalizācijas likums nav tāda rakstura likums, kura piemērošana veidotu ārkārtēju netaisnību.

Iepriekšējā (5.) punktā sniegtā argumentācija te palīdzētu izvērst pamatojumu.

7. Vai agrārās reformas risinājums būtu tiesiski izmantojams šobrīd, lemjot par kredītiestāžu peļņas pārdali par labu sabiedrībai? Kādi elementi no tiesību vēstures, tiesību filozofijas un tiesību teorijas ir noskaidrojami un izmantojami? (1 punkts)

Vispirms jānoskaidro, vai abas situācijas ir salīdzināmas un kāda rakstura atšķirības to starpā pastāv gan no tiesību vēstures, gan filozofijas, gan tiesību pamatjautājumu aspektiem, piemēram, tiesiskās iekārtas maiņa revolūcijas ceļā, netaisnīguma filozofiskā izpausme, atšķirīgi vēsturiskie fakti.

Tātad sekmīga atbilde būtu – nē, jo ir atšķirīgs faktiskais un tiesiskais ietvars. Īpaši attiecībā uz cilvēktiesību un principu attīstību un likumdevēja rīcības brīvības ierobežojumiem.